

***B a c k t o
t h e
d r a w i n g
b o a r d***

Niclas Mäkelä

Lahden Ammattikorkeakoulu
Muotoilu- ja taideinstituutti
Valokuvauksen pääaine
Opinnäytetyö
Niclas Mäkelä
Kevät 2015

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöni lähtökohtana ovat olleet arkkitehtuurin havainnekuvat. Kirjallisessa osiossa analysoin havainnekuvien tunnusmerkkejä ja pohdin havainnekuvan välittämää kuvaa maailmastamme, sekä käyn läpi työprosessiani. Kuvallinen osio irtautuu käsittelemästä varsinaisesti havainnekuvia. Sen sijaan olen kuvannut sarjan valokuvattuja havaintoja, eräänlaisia hybridikuvia, joissa yhdistyvät havainnekuvan suurpiirteinen, suuntaa antava kuvamaailma, perinteinen arkkitehtuurivalokuvaus ja nopeasti piirretty skissi. Kuvien tarkoitus on luoda yksinkertaistettu ja kaikesta turhasta riisuttu valokuvattu luonnos, mutta jo olemassa olevista kohteista.

ABSTRACT

My Bachelor's thesis is based on architectural renderings. In my text I analyze various architectural renderings, ponder the world seen in a rendering and finally take the reader through my own work process. The images I have created do not directly address architectural renderings. Instead I have photographed a series of observations that combine the vague imagery of an architectural rendering, traditional architecture photography and a quickly drawn sketch. My goal has been to create a simplified photographed sketch of a building already in existence.

JOHDANTO

HAVAINNEKUVA

AIHEEN VALINNASTA

HAVAINNEKUVAN ERI VAIHEET

TOTEUTUS

ESIMERKKEJÄ HAVAINNEKUVISTA

HAVAINNEKUVIEN RAKENNUSPALIKAT

PROSESSI

ENSIMMÄISET KOKEILUT (JÄLJENTÄMINEN) JA NIIDEN ONGELMAT

UUTEEN AIHEESEEN VANHOJEN TÖIDEN KAUTTA

METODIN LÖYTÄMINEN

INSPIRAATIOT

KUVASARJA

LOPUKSI

LÄHTEET

**“Welcome to the
architectural pl
without archite**

**the world of
photography
picture.** -Belmont Freeman

JOHDANTO

Havainnekuva on taiteilijan näkemys asiasta, jota ei muilla keinoilla vielä pystytä esittämään. Sen tarkoitus on visuaalisesti havainnollistaa jotain olematonta. Havainnekuvan tulisi olla samanaikaisesti sekä realistinen että myös mahdollisimman houkutteleva markkinointia ajatellen, sekä tarpeeksi informatiivinen kertoakseen ihmisille mitä paikalle on tulossa.

Kuvallinen työni käynnistyi alun perin havainnekuva ja todellisuutta vertailevalla kuvasarjalla, mutta muuttui matkan varrella sarjaksi kuvia valmiista rakennuksista. Valokuvallisin keinoin pelkistetyt näkymät ovat luonnoksia ajalta ennen, kun kuvan rakennuksia oli edes olemassa – eräänlaisia hybridikuvia siis. Opinnäytetyöni kirjallinen osio käy läpi havainnekuviin kirjoitettujen ja rakennettujen esimerkkien kautta. Kirjallisessa työssäni keskityn pelkästään arkkitehtuurin havainnekuviin, vaikka havainnekuvia käytetään paljon myös esimerkiksi muotoilun ja sisustuksen parissa. Käsittelem myös kuvallisen osion prosessiani, sen ongelmakohtia, ratkaisuja ja sitä, miten ylipäättänsä päädyin kuvausaiheeseen.

Opinnäytetyöni kuvallisen osion olen kuvannut Helsingissä talvella 2015. Kuvien tarkoitus on toimia riisuttuina, lähestulkoon abstrakteina luonnoskuvina. Minua kiinnosti luoda kuvasto, joka käsittelee kohdettaan mahdollisimman vähäeleisesti tuoden kuitenkin esiin jonkin vahvan piirteen rakennuksen muodosta tai pinnasta. Kuvaskohteiksi valitsin jo kuvashetkellä olemassa olevia rakennuksia sen takia, että en valokuvan keinoin olisi mitenkään pystynyt luomaan tyhjistä valmiista rakennuksista. Tavoitteenani oli löytää kuvausmetodi, joka miellyttää omaa silmääni ja joka jättää melko vähän jälkikäsitteilyä varaan. Halusin mekaanisin keinoin luoda kuvaston tyylin, vaikka se olisi myös ollut mahdollista tehdä jälkikäteen Photoshopin avulla. Kuvaskohteiksi valikoitui rakennuksia, jotka lukija kenties jo ennestään tunnistaa ja omaa niistä jonkinlaisen mielipiteen.

HAVAINNEKUVA

AIHEEN VALINNASTA

Tiesin jo hyvissä ajoin ennen tämän projektin alkua, että opinnäytetyöni tulee käsittelemään jollain tavalla asuinympäristöäni Helsinkiä. Huomasin kauan ennen opintojeni alkamista lisääntyvän kiinnostuksen itseäni ympäröivää urbaania ympäristöä kohtaan ja sen, kuinka entistä enemmän suuntaisin kamerani kohti lähistöni talojen seiniä ja rakennusten muodostamia geometrisiä kokonaisuuksia. Mielenkiintoni ulottui usein myös rakennuksen arkkitehtonisiin yksityiskohtiin, mutta vielä enemmän minua kiinnosti kokonaisuuksien, kuten esimerkiksi kokonaisten korttelien tai massiivisten kerrostalojen hahmottaminen. Kiinnostus oli varmasti olemassa jo paljon aikaisemminkin, mutta vasta valokuvaamisen myötä se konkretisoitui muuallakin kuin omassa pääkopassani.

Tie havainnekuvien maailmaan ei ole ollut mitenkään selkeä, enkä sitä näin jälkikäteen osaa tarkkaan edes selittää. Kevään 2014 arkkitehtuurivalokuvauksen kurssin jälkeisinä viikkoina huomasin silmäileväni ympäröivää kaupunkimaisemaa taas kerran uudella silmin, kiinnittäen huomiota entistä enemmän rakennusten välittömään ympäristöön samalla miettien, toteutuiko arkkitehdin alkuperäinen visio lopulta laisinkaan ja mitkä olivat olleet suunnittelun lähtökohdat ja tavoitteet. Näiden pohdintojen myötä aloin kiinnittää enemmän huomiota katukuvassa näkyviin havainnekuviin, joita usein näkee rakenteilla olevien kerrostalojen, julkisten rakennusten tai ylipäätänsä rakennustyömaiden edustoilla. Parissa suuressa valtavrann mediassa oli kirjoitus havainnekuvien ja todellisuuden kohtaamisesta, enemmän tai vähemmän negatiiviseen sävyyn. Koin itsekin jonkinlaista närkästystä kun katsoin toteutuneita rakennuksia, jotka olivat useimmiten jotain aivan muuta kuin mitä havainnekuvat antoivat ymmärtää.

”Arkkitehtien havainnekuvat myyvät karamellisia utopioita”, uutisoi Yle verkkosivuillaan 19.7.2013 päivätyssä artikkelissa (Savolainen, 2013). Se oli ensimmäinen aiheeseen liittyvä artikkeli, jonka löysin itse aihetta muutaman päivän mietittyäni. Ajattelin, että tähän osuu kerrankin asian ytimeen. Päätin siltä istumalta, että opinnäytetyöni aihe käsittelee havainnekuvan ja todellisuuden eroa. Aloitin aiheeseen liittyvän kuvauksen melko nopeasti asiaa sen enempiä analysoimatta ja naureskelin sille, että juuri kun olin tarttunut tähän aiheeseen niin siitä alettiin uutisoida laajemminkin. Helsingin Sanomien verkkosivujen kaupunki-osiossa ilmestyi 11.1.2015 artikkeli, jonka yhteydessä esiteltiin vuosikymmenen vanhoja havainnekuvia ja verrattiin niitä nykytilanteeseen. Kuvat esitettiin tavalla, joka mahdollisti havainnekuvan ja oikean valokuvan vertailemista keskenään rinnatusten. Taas lisää todistusaineistoa omaa työhöni, ajattelin.

HAVAINNEKUVAN ERI VAIHEET

Yksinkertaisimmillaan havainnekuva esittää suunnitelman perusajatuksen ja tavoitellun lopputuloksen, jättäen yksityiskohdat esittämättä. Tällainen kuva tehdään yleensä aivan suunnittelun alkueli ideavaiheessa ja sitä hyödynnetään sekä rahoittajien että tavallisen kansalaisen mielenkiinnon herättämisessä. Mikään ei takaa, että suunnitelma koskaan konkretisoituu jolloin kuva saattaa jäädä ainoaksi todisteeksi aloitetusta hankkeesta tai se saattaa matkan varrella muuttua niin paljon, ettei yhtäläisyyksiä juurikaan enää ole havaittavissa.

Seuraavan vaiheen, ehdotusvaiheen kuvat ovat jo pidemmälle vietyjä luonnoksia, joista rakennuksen koko ja sijainti suhteessa muuhun ympäristöön pitäisi jo selvittää tarkemmin. Mikään ei silti vielä ole tässä vaiheessa kiveen hakattua, ja usein käykin niin, että niin materiaalit kuten myös suunnittelun yksityiskohdat muuttuvat vielä pariin otteeseen ennen kun kaikki on valmista. Viimeinen vaihe ennen varsinaisen rakentamisen alkamista on toteuttamisvaiheen havainnekuva. Sen pitäisi antaa jo hyvinkin täsmällinen kuva rakennuksesta, joten yksityiskohtien tarkka sijoitus ja mittasuhteet ovat huomattavasti kriittisempiä kuin edellisissä vaiheissa.

TOTEUTUS

Havainnekuvat ovat lähtökohtaisesti utopiaa. Ne esittävät asian väritetyn optimistisesti, usein räikeästi kaunistellen ja mutkia oikoen. Kuussa kesä on ikuinen, autot juuri kiillotettuja ja ihmiset sopivan trendikkäitä. On silti vaarallista väittää niiden olevan silkkaa utopiaa, sillä kuvilla on useimmiten esimerkkinsä todellisessa maailmassa. Vaikka aurinko ei todellisessa maailmassa aina paistaisikaan, niin paistaa se silti suurimman osan vuodesta, joten miksei se paistaisi myös havainnekuvasa. Vuosien varrella havainnekuvan ulkoasu on kehittynyt käsin kynällä piirretystä tai vesiväreillä maalatusta tietokoneen mallintamisohjelmalla renderöidyksi valokuvamaiseksi kuvakollaasiksi, jossa yhdistellään ihmisiä ja ympäristöjä monesta eri lähteestä. Havainnekuvan muuttuessa entistä enemmän valokuvamaiseksi muuttuu myös katsojan suhtautuminen kuvaan. Valokuvamainen, realistinen havainnekuva nähdään helpommin lupauksena tulevasta verrattuna vanhoihin käsin piirrettyihin havainnekuviin.

Havainnekuva on perinteisesti ollut käsin piirretty luonnos, joka sisältää vaihtelevan määrän informaatiota suunnitteilla olevasta kohteesta. Mallinnusohjelmien kehityksen myötä myös havainnekuviin ulkoasu on muuttunut käsin piirretystä digitaaliseen, sillä seurauksella, että kuvista on tullut hyvinkin valokuvamaisia teoksia, joissa todellisuutta hienovaraisin keinoin muokataan pyrkimyksenä luoda näyttävä ja myyvä mutta samalla uskottava kuva paikalle nousevasta rakennuksesta. ”Kuvista yritetään tehdä realistisia, mutta totta kai niihin myös valitaan elementtejä, jotka tukevat talon ulkonäköä”, kertoo arkkitehti Ilmari Lahdelma havainnekuviista kertovassa artikkelissa Turun Sanomissa (Lipasti 2007).

Vielä pari vuosikymmentä sitten havainnekuvat piirrettiin käsin ja väritettiin vesiväreillä sekä värikynillä. Kehityksen viedessä havainnekuva realistisempaan suuntaan, ihmisten reaktiot havainnekuvan ja todellisuuden eroihin ovat todennäköisesti myös muuttuneet kriittisemmiksi. Uskon, että havainnekuviin kohdistuva kritiikki on suoraan suhteessa kuvan valokuvamaisuuteen, eli mitä enemmän havainnekuva muistuttaa valokuvaa, sitä kärkkäämmin katsoja puuttuu eroavaisuuksiin. Ajatus siitä, että valokuva ei koskaan valehtele mitä todennäköisimmin vaikuttaa tämän ajatuksen takana. ”Ennen kuvat piirrettiin. Silloin yleisö ymmärsi, että kyseessä on vasta taiteilijan luonnos. Nykyteknikalla laaditut taidokkaat teokset voivat saada maallikon uskomaan, että kyseessä on yks yhteen toteutuva visio”, kertoo Aalto yliopiston professori Jussi Murole Yle Uutiset artikkelissa 19.7.2013. (Savolainen 2013).

Tulevaisuudessa havainnekuviin rinnalle tulevat todennäköisesti tietokonepelien pelimoottoreita hyödyntävät virtuaaliset renderit. Niissä katsoja pystyy vapaasti liikkumaan suunnitellun rakennuksen sisällä samalla tavalla kuin nykyisissä videopeleissä. Tekniikan kehittymisen myötä arkkitehdit hyötyvät peliteollisuuden aikaansaannoksista, sillä pelimoottorien käyttäminen on huomattavasti helpompaa kuin arkkitehtien nykyisten työkalujen käyttö ja se mahdollistaa aivan uuden tavan esittää suunnitelmia kolmiulotteisessa maailmassa yksittäisen havainnekuvan sijaan. (Rawn 2015).

ESIMERKKEJÄ HAVAINNEKUVISTA

**Ocean Park Towers and Terrace Apartments,
Santa Monica, CA, 1961, Kuva 1**

Havainnekuva ajalta, jolloin kuvat tehtiin vielä piirtäen. Kuvassa naisilla hienot juh lamekot, miehellä arvokkaasti piippu suussa ja parvekkeella ruokaa valmistaa henkilökohtainen kokki. Terassi on valtavan kokoinen oleskelutila, johon varmasti vain harvoilla oli varaa. Kohdetta markkinoitiin selvästi varakkaille ostajille. Toteutus on tarkkaan harkittu ja kauniisti piirretty.

Fatkoehl Architekten & Korjaamogroup, ALLAS
Kuva 2

Havainnekuva Katajanokalle suunnitellusta meriuimalasta. Toteutustapa ilmaisee selkeästi kuvan olevan vasta varhainen suunnittelukuva, eikä edes pyri realistiseen, valokuvamaiseen ulkoasuun. Mittasuhteet ja perspektiivi eivät ole tässä kuvassa olennaisia, vaan tarkoitus on herättää katsojan mielenkiinto lempeällä värimaailmalla ja yksinkertaisella viivapiirustuksella. Tässä kuvassa myydään mielikuvaa lämpimästä, rennosta kesäpäivästä meren äärellä kaupungin ytimessä.

YIT, Lahden matkakeskus
Kuva 3

Havainnekuva Lahteen rakennettavasta uudesta matkakeskuksesta. Kuvassa yhdistetty leikkaa ja liimaa -tyylisesti valmiita kuvapankkielementtejä. Kuvan ihmiset nousevat kuvasta selkeämmin esille kuin rakennetut elementit. Tämä on nopeasti tehty, valon ja varjon vaikutuksesta piittaamatta. Tässä kuvassa tarkoituksena on todennäköisesti ainoastaan osoittaa katoksen rakennusmateriaali. Kaikki muut elementit tuntuvat väkisin kuvaan lisätyiltä.

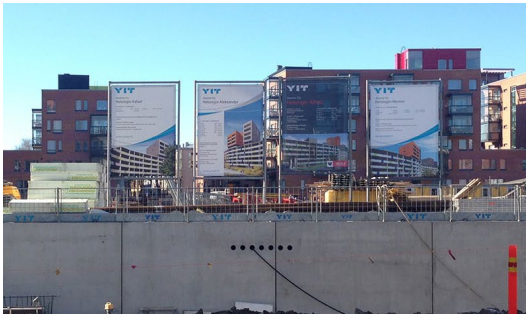
Büro Ole Scheeren, Axel Springer Cloud

Kuva 4

Havainnekuva Berliinin suunnitellusta uudesta mediakeskuksesta. Informaatiota pursuava, valossa kylpevä ja melkoisen futuristinen esitys. Tyypillinen tämän päivän suuren arkkitehtikilpailun kuva. Koska kyseessä on kilpailukuva, siihen ei kohdisteta suuria odotuksia totuudenmukaisuudesta, vaan tärkeämpää on välittää rakennuksesta vahva kokonaiskuva kiinnittämättä liikaa huomiota yksityiskohtiin. Ihmisten paljous ja liikkeet luovat mielikuvan aktiivisesta sosiaalisesta tilasta, mutta samalla valon ja värin harmoninen ulkoasu rauhoittavat kuvaa.

YIT, Konepaja Rafael
Kuva 5

Melkein jokaisen työmaan edessä näkee nykyään vastaavanlaisia bulkkihavainnekuvia. Kuvat ovat useimmiten yksinkertaisia, rakennuksen ja läheisen viheralueen esittäviä vahvasti saturoituja kuvia. Kuvat liioittelevat usein viheralueiden määrää ja tiheyttä maiseman miellyttävyyden lisäämiseksi. Näillä kuvilla asuntoja tuskin myydään, vaan niiden tarkoitus on lähinnä kaunistaa työmaanympäristöä ja antaa ohikulkijalle toivoa paremmasta huomisesta.

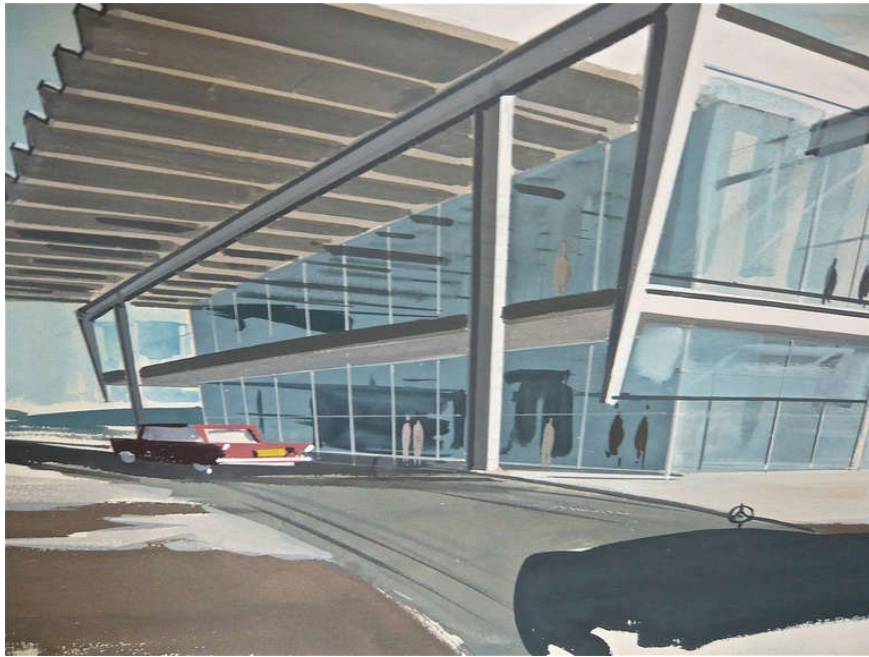

**Verstas Architects, kilpailukuva, Helsingin
keskuskirjasto
Kuva 6**

Pimeässä kutsuvasti hehkuva rakennus viestii avoimuutta. Kuvan elementteinä on käytetty valokuvia jo olemassa olevista rakennuksista (Sanomatalo ja Musiikkitalo), jotka on yhdistetty mallinnettuun ympäristöön. Pimeätä ympäristöä on käytetty rauhoittamaan kuvan kokonaisuutta ja nostamaan esiin arkkitehtien oma tekele. Kuvasta tulee mieleen pimeässä loistava kirkko.

Franklin Alexander: 1960's airport rendering
Kuva 7

HAVAINNEKUVIEN RAKENNUSPALIKAT

Leena Saraste puhuu kirjassaan Valokuva, muisto – viesti – taide tutun ja tuntemattoman asian kuvallisesta esittämisestä ja sen ymmärtämisestä katsojan roolissa. Ihmissilmä osaa jo muutamien pienien vihjeiden avulla muodostaa ehjiä kokonaisuuksia silloin kun aihe on tuttu, mutta vieraan asian tunnistettavuuden takaamiseksi katsojalle täytyy antaa enemmän. Saraste mainitsee rakennuspalikoina muun muassa kokosuhteiden esittämisen tulitikkulaatikoilla ja tarkan kuvallisen informaation. (Saraste, 2010). Varsinkin ajatus tulitikkulaatikosta kokosuhteiden havainnollistamisessa pätee mainiosti myös havainnekuvaan, jossa tulitikkulaatikoiden sijaan rakennuspalikoina toimivat kuviin tuodut ihmiset.

Havainnekuviin tiputetut ihmiset ovat kuvassa monista eri syistä. Alun perin ihmisten rooli kuvissa oli osoittaa mittakaavaa, mutta sittemmin rooli on laajentunut pelkämästä tulitikkulaatikona toimimisesta huomattavasti laajemmaksi. Samalla tavalla kuin kalusteilla stailatut asuntoesittelykuvat auttavat mahdollista ostajaa luomaan mielikuvia asunnossa asumisesta, havainnekuvien ihmiset inhimillistävät ympäristöä ja auttavat kuvittelemaan, miten kuvan tila otetaan haltuun. Paljoakaan liioittelematta voidaan sanoa, että kuvien ihmiset hoitavat yhtä kuvan tärkeimmästä tehtävästä, idean myymistä asiakkaalle (Walker 2015).

Designing People –näyttelyn kuraattori Waverly Lowell puhuu havainnekuvan roolista sekä itse arkkitehtuurin havainnollistajana että tavoiteltavan elämäntavan markkinoijana. Viime vuosisadan puoliväliin ajoituksissa havainnekuviissa sukupuoliroolit olivat selvästi esillä, miesten oleskellessa olohuoneessa ja naisten keittiössä. Jos kohdetta haluttiin markkinoida korkeatasoisena, kuvan henkilöt kuvattiin golfaamassa tai kalliilla autolla ajamassa. (Walker 2015).

Havainnekuviissa ei enää pyritä yhdistämään arkkitehtuurin ja ihmisten tyyliä kuin esimerkiksi 50-luvulla, mikä onkin johtanut siihen, että kuvissa pyritään kenties liikaakin miellyttämään ihan joka ikistä potentiaalista katsojaa. Arkkitehtitoimistojen pyrkiessä kaikkia miellyttävään universaaliin estetiikkaan, havainnekuvien tyyllinen kirjo on kaventunut ja tietyt samat elementit, kuten suosituimpien kuvapankkien ihmishahmot, löytyvät monien eri toimistojen havainnekuvista samaan aikaan. (Walker 2015).

Skalgubbar kuvapankin ihmisiä.
Kuva 8

Yellow balloons.
Kuva 9

Samojen ihmisten lisäksi nykyisistä havainnekuvista löytyy muitakin toistuvia elementtejä. Melcher (2014) listaa muutamia esimerkkejä: ilmapallot, kuumailmapallot, leijat, polkupyöräilijät, polkupyörää taluttavat ihmiset, kajakit, perhoset, kurjet, lokit & ilotulitukset. Suuret joukot usein kansoittavat kuvissa tiloja, jotka todellisuudessa jäävät tyhjiksi aukioiksi. Vastakohtaisesti rakennusten edustalla kulkevat autoväylät huutavat havainnekuvista tyhjyyttään vaikka ne oikeasti olisivat kaupungin läpi kulkevia pääväyliä. Asioiden päälaelleen kääntäminen ja valkoisen valheen esittäminen on osa havainnekuviin idealisoitua maailmaa – maailmaa jonka katsoja tietää olevan osittain valheellinen mutta hyväksyy sen silti.

Havainnekuvesta voidaan ajatella löytyvän kaksi eri tasoa: puhtaasti visuaalinen ja paikoitellen räikeästi idealistinen. Idealistinen kerros kuvaa eräänlaista utopiaa, idylliä, jossa ihmiset ovat harmoniassa rakennuksen ulkoasun kanssa vaateidensa ja olemuksensa kautta. Näin oli varsinkin muutaman vuosikymmentä sitten, jolloin rakennuksen ja ihmisten tyylin odotettiin puhuvan havainnekuviin samaa kieltä. Vuosien saatossa havainnekuviin painoarvo markkinoinnin välineenä on kasvanut ja samalla myös sen ulkoasu on muuttunut maalauksellisista, kauniista vesivärikuvista tietokoneella tehtyihin, ajoittain speaktaakkelimaisiin rendereihin. Yksin maisemassa pönöttävien rakennusten aika alkaa olemaan ohi, ja tilalle on noussut ajatus julkisten, avarien tilojen ja puistojen esiinnoususta, joissa yhteisöllisyys ja ihmisten vuorovaikutus rakennetun ympäristön kanssa ovat avainasemassa. Havainnekuviin muutokset näkyvät siinä, että niissä harvemmin enää esiintyy huolimattomasti hällä väliä -asenteella sijoiteltuja piirrettyjä ihmisiä. Elämäntyylit, eleet ja vaatetukset pyritään täsmäämään potentiaalisen katsojan tyylin kanssa, jolloin katsoja samastuu kuvan maailmaan ja on todennäköisesti vastaanottavaisempi kuvan markkinoiman kokonaisuuden suhteen.

**“...our eyes are
believe that a
is a true repres
existing conditi**

**e trained to
photograph
presentation of an
ion.”**

-Belmont Freeman

PROCESSI

ENSIMMÄISET KOKEILUT (JÄLJENTÄMINEN) JA NIIDEN ONGELMAT

Seuraavalla aukeamalla olevat kuvat (kuvaparin oikealla puolella olevat kuvat) kuvasin syksyllä 2014. Alkuperäinen tarkoitukseni oli koota suuri aineisto vastaavia kuvapareja havainnekuvien ja todellisuuden vertailuun. Tavoitteenani oli selvittää, minkä muutoksen maisema käy läpi matkalla havainnekuvasta valmiiseen rakennukseen.

Kuva 10

Kuva 11

Kuva 12

Kuva 13

Aloitin työni etsimällä kohteita, joista löytyi havainnekuvia ja jotka olivat joko jo valmistuneita tai hyvää vauhtia valmistumassa. Ensimmäisessä opinnäytetyöryhmässä käydyn keskustelun jälkeen päädyin siihen ratkaisuun, että en edes yritä kuvata kohteita tismalleen samalla tavalla kuin havainnekuvasa esiintyvät. Halusin todellisuus-kuvan olevan vertailukelpoinen, mutta koin samasta paikasta kuvaamisen väkinäiseksi keinoksi osoittaa kuvien eroavaisuudet, joten päädyin kuvaamaan kohteita siten, että havainnekuvasa esiintyvät rakennukset löytyvät valokuvasta, mutta kuvauskulma, perspektiivi ja etäisyys eivät ole sidottu havainnekuvasa malliin.

Tapio Heikkilän Visuaalinen maisemaseuranta nousi esiin esitellessäni aiheitani opinnäytetyöryhmässä. Heikkilän kirja vuodelta 2007 seuraa kulttuurimaisemien muutoksia tietyn aikavälin (1996-2006) sisällä, kuvaten kohteita enimmäkseen vuoden välein tismalleen samasta kuvauspisteestä. Maiseman kuvaus on pyritty ajoittamaan joka vuosi samalle ajankohdalle, vapauttaen kuvien vertailun mahdollisista kausittaisista muutoksista.

”Visuaalisen maisemaseurannan tavoitteena on ollut kohottaa maiseman sisällölliset piirteet etusijalle ja saavuttaa riippumattomuus valokuvaajan valinnoista”, kertoo Heikkilä teoksessaan (Heikkilä 2007).

Ajattelin soveltaa Heikkilän kuvastyyliä ja filosofiaa myös omaan kuvaukseeni, pääkohteena ollen tässä tapauksessa rakennukset ja niiden välittömät ympäristöt. Maiseman sisällöllisten piirteiden etusijalle nostamisen sijasta keskittyisin rakennuksen piirteiden ja sitä ympäröivän rakennetun ympäristön vertailuun suhteessa havainnekuvasa. Pitkäaikainen seuranta ei siis ollut missään vaiheessa kuvaukseni tavoitteena, mutta ajattelin kuitenkin kuvata kohteet moneen otteeseen työni aikana. Tämä tarkoitti käytännössä aikaväliä syksystä 2014 kevääseen 2015.

Huomasin melko pian, että siinä vaiheessa kun rakennus on valmis, havainnekuvasa käsiin saaminen muuttuu melko vaikeaksi. Arkkitehdit poistavat kuvat nettisivuiltaan, ja luonnollisesti korvaavat ne valokuvilla, jotka esittävät valmiin rakennuksen todellisessa ympäristössä. Kohteet, joista havainnekuvasa eniten löytyi ja joissa erot havainnekuvasa ja todellisuuden välillä olivat suurimmat, olivat juuri niitä, joita mm. YLE ja HS olivat artikkeleissaan jo esitelleet. Arkkitehtitoimistoissa ei myöskään vastattu myönteisesti tiedusteluihin vanhoista havainnekuvasa. Aiheesta oli selkeästi tullut monille arka, eikä sen mediassa saanutta julkisuutta koettu erityisen positiiviseksi.

Koska olin innostunut aiheesta kenties juuri jonkinlaisen pettymyksen tunteen vuoksi, halusin löytää kaikista räikeimmät esimerkit havainnekuvasa vilpillisyydestä. Jälkikäteen ajateltuna voin rehellisesti myöntää tunteiden vieneen aiheitani eteenpäin enemmän kuin loogisen ajattelun. Sillä hetkellä näin ainoastaan kiveen hakatun suunnitelman, jonka olisi pitänyt konkretisoida todellisuudessa. Ryhdyin etsimään kuumeisesti vanhoja havainnekuvasa, joiden tiesin muuttaneen muotoaan matkan varrella. Helsingissä mieleeni tulivat ainakin Vuosaaren Cirrus-torni, Sanomatalon viereen noussut Musiikkitalo ja tietenkin lukuisat asuinalueet, joita mainostettiin havainnekuvasa kauniina luonnonläheisinä idylleinä.

Automatkoilla Helsingistä Lahteen ja takaisin olin usein kiinnittänyt huomiota Jakomäen tienoille nousevaan korkeaan kerrostalokompleksiin, joka pisti esiin moottoritien penkan takaa kuin rykelmä punakärpässieniä. Pari kertaa olin ajatellut käyväni paikan päällä katsomassa miltä alue näyttää, mutta se oli kuitenkin jäänyt tekemättä. Nyt kun opinnäytetyöni oli ajankohtainen, ajattelin, että paikassa olisi potentiaalia aiheeni kannalta. Otin hieman selvää alueesta, jonka nimeksi paljastui Alppikyliä. Havainnekuvasa ja alueen esittelyteksteistä ymmärsin, että tarkoituksena oli rakentaa uudenlainen pientaloalue, jonka ”värikkäiden rivi-, kerros- ja paritalojen seassa tuntee olevansa kuin

ulkomailla.” (Hel.fi, 2013). Kun kävin ensimmäisen kerran paikanpäällä, alue oli pelkkää työmaata. Toisella kerralla pari kuukautta myöhemmin näytti jo valmiimmalta, mutta havainnekuvan ja todellisuuden vertailu tuntui suurimmalta osin melkein pä rikolliselta, niin keskeneräistä alueella edelleen oli.

Samaan ongelmaan törmäsin monessa muussakin kohteessa, joita olin ajatellut tutkimukseni kohteeksi. Vertailu havainnekuvaan ei tuntunut järkevältä kohteessa, joka ei ollut sataprosenttisen valmis. Koin ongelmalliseksi myös sen, että havainnekuvien lähteet olivat välillä hieman epäselviä, eikä aina ollut varmuutta siitä minkä vaiheen kuva se oli.

Tässä vaiheessa aloin jo hieman kyseenalaistamaan työni suuntaa ja motiivaa. Oliko jonkin asian vääräksi todistaminen ainut motivaatio työlleni? Voisinko viedä samaa aihetta eteenpäin, mutta eri lähestymistavan kautta? Olin kuvannut vasta muutaman eri kohdetta, joten aiheen vaihtaminen ei tuntunut mitenkään mahdottomalta ajatukselta. Havainnekuvat aiheena kiinnostivat edelleen, mutta en välttämättä halunnut lähestyä aihetta yhtä mustavalkoisesti ja ainoastaan näkemääni replikoiden. Se sijaan, että kuvaan suoraviivaisesti jotain toisesta kuvasta tulkitsemaani, halusin pikemminkin luoda jotain uutta ja enemmän itseni näköistä kuvastoa.

**UUTEEN AIHEESEEN VANHOJEN
TÖIDEN KAUTTA**

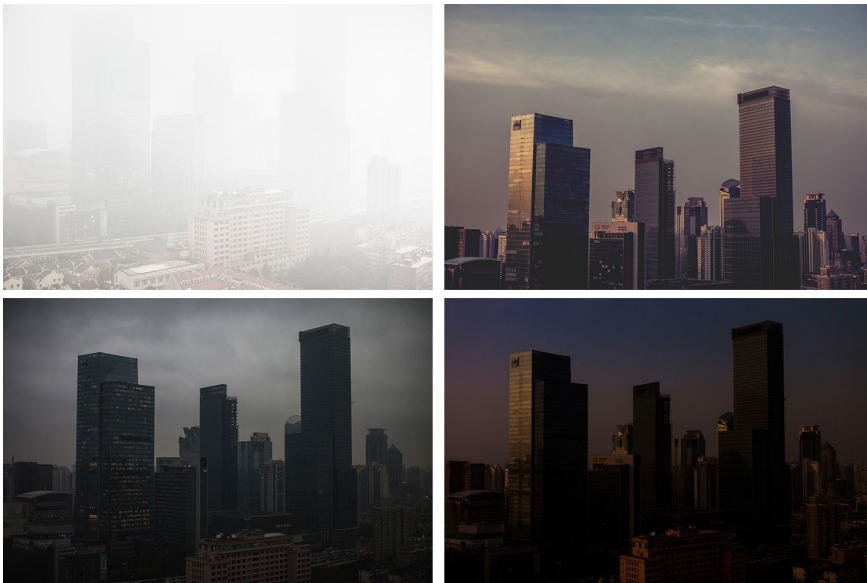

Loppuvuodesta 2014 tein päätöksen jättää havainnekuvien ja todellisuuden vertailun sikseen, mutta koska uutta aihetta minulla ei vielä varsinaisesti ollut, aloin käydä läpi vanhoja töitäni siinä toivossa, että sieltä löytyisi uusi inspiraation lähde. Kuviani selatessa viimeistään huomasin, kuinka paljon tosiaankin olin vuosien varrella keskittynyt projekteissani kuvaamaan rakennettua kaupunkiympäristöä.

Keväällä 2012 olimme Stefan Bremerin kontaktikuvauskurssilla Vilnassa, Liettuassa. Kurssin aikana kuvasin pääasiassa henkilökuvia, mutta viimeisen kahden päivän aikana halusin kokeilla itselleni jotain uutta kuvausmetodia. David Hockneyn kollaasikuvien inspiroimana kuvasin lähiöiden kerrostaloja ja puistoja, koostaen kuvat keskimäärin 40 eri ruudusta. Kuvasmetodi kiehtoi minua valtavasti. Lopputulos oli jokseenkin arvaamaton palapeli, jonka jokainen pieni muutos vaikutti lopullisen kuvaan valtavasti. Kuvasvaiheessa rakensin lopullista kuvaa mielessäni, mutta kiehtovaa prosessissa oli juuri se, ettei kuvan lopputulos ollut määriteltä kuvanottamishetkellä. Tietokoneella tehdyt valinnat olivat vähintään yhtä määritteleviä lopullisen kuvan suhteen kuin itse kuvaus.

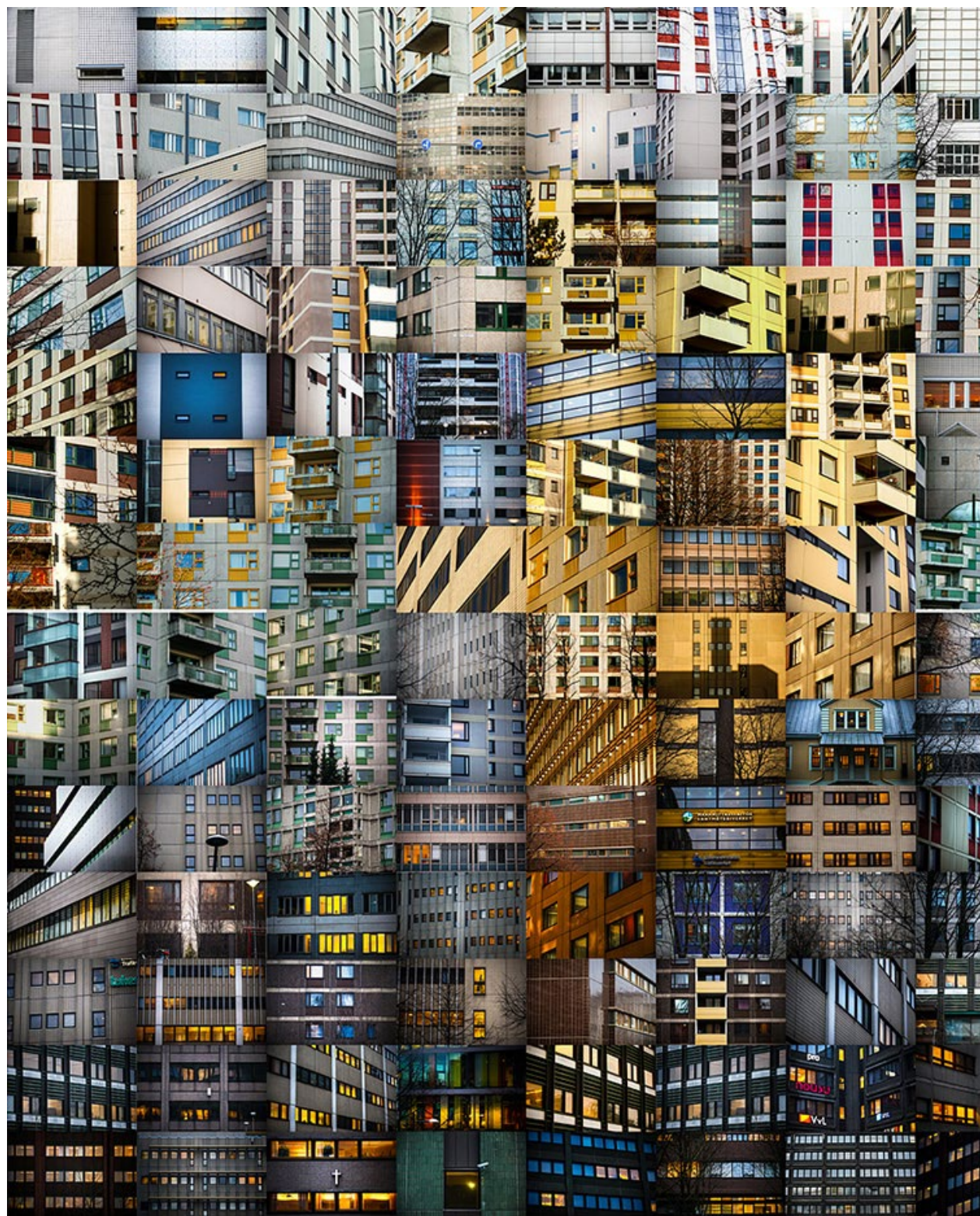

Vina 2012

Shanghaissa parin vuoden sisään ottamani neljä kuvaa samasta näkymästä noudattivat jonkin sortin seurantametodia. Otin kuvat vanhempieni vierashuoneen ikkunasta, pyrkien suurpiirteisesti saman näkymän toistamiseen joka kuvassa.

Syksyllä 2012 kuvasin "Itä-Pasila" -nimistä projektia, joka nimensä mukaisesti keskittyi Itä-Pasilaan. Kuvasin jokaisen Itä-Pasilan rakennuksen julkisivun, yhdistäen ne yhdeksi suureksi kollaasiksi. Halusin osoittaa, että maineeltaan ruma ja kolkko, harmaana ja kovana monen mielessä esiintyvä kantakaupungin kolkka onkin luonteeltaan värikäs ja yllätyksellinen. Tulostin ja pohjustin työn neljässä osassa yhteensä neljän metrin levyiseksi kokonaisuudeksi.

Vaikka julkisivuista kokoamani työ päättyi projektin päätyöksi, tein matkan varrella monia samantyyppisiä kokeiluja.

Ratamestarinkadun & Rautatieläisenkadun risteys

Visuaalisesti minua kiinnostivat eniten kuvia yhdistämällä muotoaan muuttavat toimistokolossit. Kuvien tietoisella sijoittamisella pystyi luomaan epämuodostuneen näkymän, joka leikkitteli todellisen ja epätodellisen ajatuksella. Rakennuksen ulkomitat ja ulottuvuudet lähtivät lentoon ja tavanomaisesta toimistorakennuksesta kuoriutui joka suuntaan kasvava megastrukturi.

Aikaisempia projektejani tutkiessa viimeistään tajusin, että haluan ehdottomasti tehdä jotain samalla tavalla kokeellista ja kuvausmetodiin sidonnaista kun aikaisemmat työni. Miksi vaihtaa työskentelytapaa, kun olin selvästi nauttinut näiden töiden tekemisprosessista kokonaisuudessaan. Ymmärsin, että tämän tyyppisessä kuvauksessa kaikki kuvaushetkestä Photoshopin leikkaa & liimaa –työskentelyyn olivat mielenkiintoisia ja työskentelyäni motivoivia vaiheita.

METODIN LÖYTÄMINEN

Leena Sarasteen käyttämä kuvaus ”tietokonekäsittelyllä tuotetusta hybridistä” (Saraste, 2010), osuu mielestäni täysin asian ytimeen havainnekuvan kohdalla, ja kuvaus on toiminut myös inspiraationa lopullisen kuvasarjani tekemisessä. Ajatus hybridikuvista ja fotomontaaseista ”käsityömäisinä menetelminä” on usein pyörinyt mielessäni kun oman tietokoneen ruudulla on lojunut sikiin sokin kymmeniä valokuvia, joista lopulta monien vaiheiden jälkeen rakentuu yksi suuri kokonaisuus.

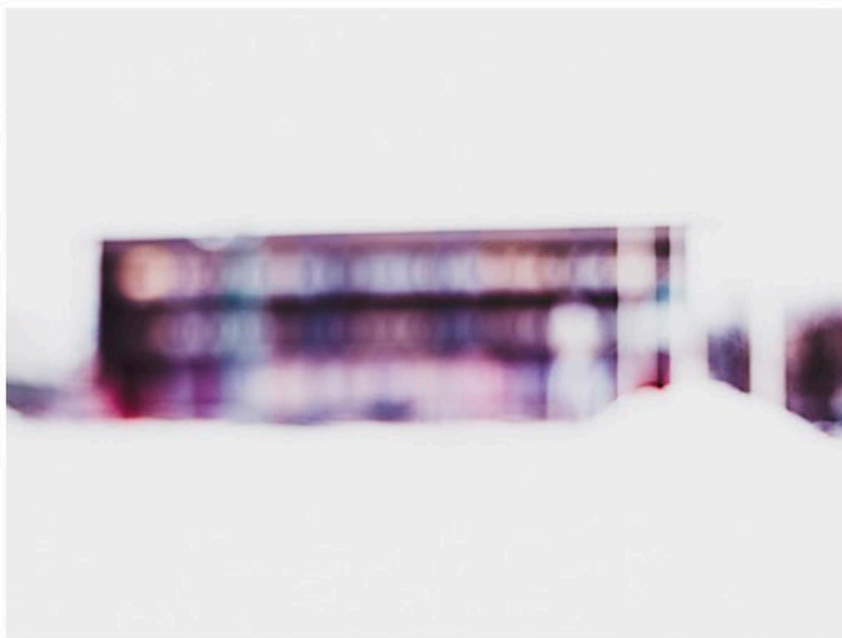
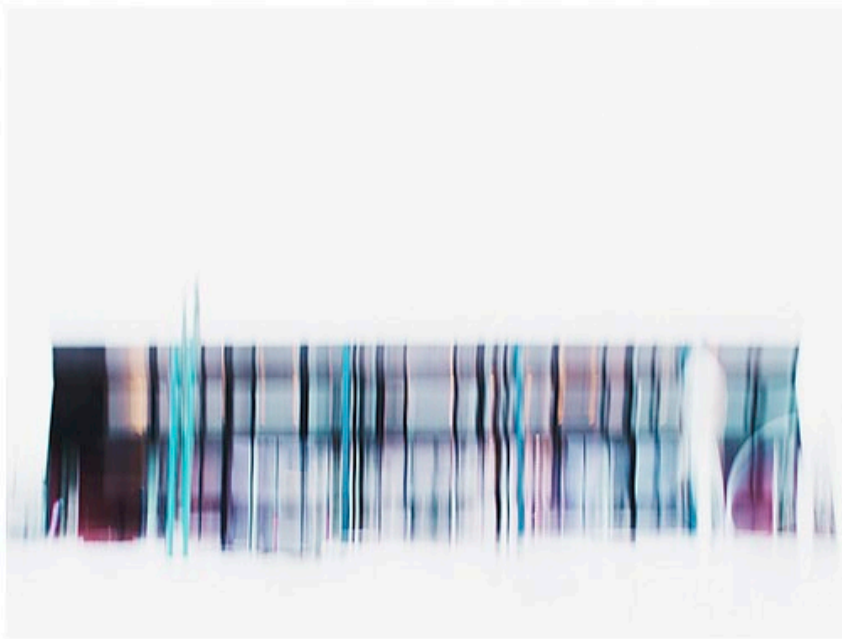
Aikaisemmissa töissäni (osa Pasila-sarjan kuvista & Vilnan kollaasikuvat) tyypillistä oli se, että kuvasin kaikki lopullisen kuvan kymmenet ruudut melkeinpä yhdessä paikassa seisten, kääntäen ainoastaan kameran suuntaa kuvien välissä. Kamera ei liikkunut kuvan ottamisen aikana, ainoastaan kuvien ottamisen välissä, jolloin joko vaihdoin kameran suuntaa tai otin pari askelta sivulle tai eteenpäin. Kun helmikuussa lähdin ensimmäisen kerran kuvaamaan testejä lopullinen idea mielessäni, olin jo mielessäni päättänyt etten tällä kertaa työstä kuvakollaasia vaan kuvaan ainoastaan yhden ruudun jokaiseen teokseen.

Ensimmäisenä testipäivänä suuntasin Ruoholahteen, tarkoituksena kuvata värikäs vuonna 2001 rakennettu lasipintainen HTC Helsinki kompleksi. Sankan lumipyryn vuoksi jätin kävelymatkan metroasemalta kesken, ja päädyin kuvaamaan kovalla kiireellä metroaseman vieressä olevaa vuonna 1999 valmistunutta Helsingin Konservatoriota (päädyin kuvaamaan HTC rakennuksen myöhemmin, viimeisenä kohteenani).

Helsingin Konservatorio, ensimmäinen testi

Olin kahdenkeskisessä opinnäytetyökeskustelussa muutaman päivää aikaisemmin esitelty Ola Kolehmainen minimalistisia arkkitehtuurikuvia ja pohtinut kuvien kameraliikkeen synnyttämää piirrosmaista lopputulosta. Pitkä suljinaika yhdistettynä kameran liikkeeseen oli siis lähtökohtani kuvaaman lähtiessä. Kuvasin konservatoriota parin tunnin ajan, keskittyen enimmäkseen jalustan ja kameran vertikaaliseen liikkeeseen kuvan ottamisen aikana. Kuvat koneelta nähtyäni olin jokseenkin pettynyt lopputulokseen. Kuvat olivat liian abstrakteja kertoakseen mitään rakennuksesta eikä liikkeen tuoma vaikutelma miellyttänyt silmääni laisinkaan.

Löysin kuvista kuitenkin jotain positiivistakin. Sattumoisin sää oli tuona päivänä harmaa ja maa lumen peitossa ja pidin heti ensisilmäyksellä sen luomasta tunnelmasta. Rakennus nousi kuvasta voimakkaasti esiin lumen peittäessä muun ympäristön häirittejä. Jatkossa kuvasin ainoastaan pilvisinä päivinä ja kuvankäsittelyssä lisäsin vielä pilvisyyden vaikutusta laskemalla huippuvaloja reippaasti alaspäin. Lumen määrälle en valitettavasti mitään voinut, ja viimeisten kuvauksien aikana maaliskuussa kaikki lumi olikin jo sulanut maasta pois.

Toisella kuvauskerralla suuntasin Töölönlahden ympäristöön aikeenani kuvata Musiikkitalo ja mahdollisesti sen vieressä oleva Sanomatalo. Sanomatalon jätin kuvaamatta, mutta päädyin kuitenkin kokeilumielessä kuvaamaan Finlandia-talon. Musiikkitalon kuvaamisen aloitin (konservatorion kuvien pettymyksestä huolimatta) samalla tekniikalla kuin mitä olin käyttänyt ensimmäisellä testikerralla. Jossain vaiheessa kuvausta kokeilin kamerapään panorointia, eli kameran liikuttamista sivusuunnassa akselinsa ympäri. Pidin heti lopputuloksesta – liike yksinkertaisti rakennuksen muodon ja yhdisti sen yllättävän saumattomasti ympäristöönsä. Panoroinnin nopeudella, ulottuvuudella ja toistojen määrällä pystyin kontrolloimaan (aluksi täysin sattumanvaraisesti) kuvan jälkeä yllättävänkin tarkasti.

Testejä

Päädyin kuvaamaan kaikki kohteet lähtökohtaisesti samalla metodilla, parannellen tai ainakin hienosäätäen tekniikkaa matkan varrella. Yhdistin panorointiin myös vertikaalista liikettä, mutta metodi osoittautui vaikeasti hallittavaksi, lopputuloksen ollen täysin sattumanvarainen (ei välttämättä huono asia, mutta halusin kuvatessa kokea edes jonkinlaisen kontrollin tunteen kuvien lopputuloksen suhteen).

Musiikkitalo & Finlandia-talo, ensimmäiset panorointi-kuvat

Stora Enson pääkonttori, panorointi + vertikaalinen liike

Merihaassa ja Hakaniemessä kuvasin myös hämärässä iltavalaistuksessa, mutta pidin lopulta enemmän päivänvalossa kuvatuista pilvisen sään kuvista. Ilman vaaleata taivasta rakennukset hukkuivat tummaan ympäristöön ja kokonaisilme oli tunkkainen.

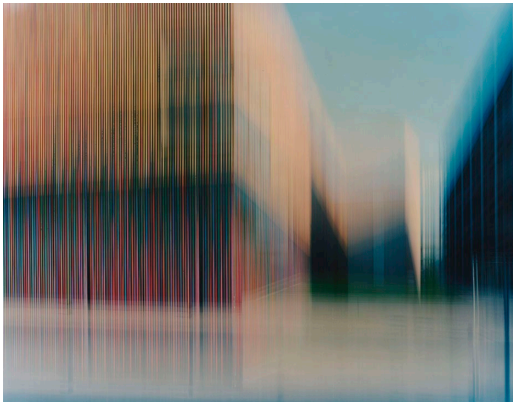
INSPIRAATIOT

Architecture of Density, Kuva 14

MICHAEL WOLF

Aasiassa ensiksi editorial-kuvaajana toiminut ja sittemmin pitkään omien projektien parissa työskennellyt saksalainen Michael Wolf tunnetaan parhaiten Hong Kongin "Architecture of Density" kuvista. Wolfin abstrakti tapa käsitellä suuria rakennuskokonaisuuksia herätti mielenkiintoni vuosia sitten kun näin hänen näyttelytöitään Shanghaisissa. Kvantitatiivinen ja järjestelmällinen kuvausta pa tuntui luontevalta myös monissa omissa projekteissani, kuten esimerkiksi Itä-Pasilan julkisivujen kuvauksessa.

Türkenstrasse 19, 2009, Kuva 15

OLA KOLEHMAINEN

Ola Kolehmainen minimalistisissä töissään nähdään usein ainoastaan pieni, tarkkaan harkittu osa rakennuksen julkisivua. Monien Wolfin kuvien tapaan Kolehmainen kuvat perustuvat voimakkaan geometrisen kuvion toistoon ja pinnan kuvioiden symmetriaan. Kolehmainen kuvissa valon suunnan ja voimakkuuden vaikutus pinnan muotoihin korostuu vielä enemmän, samoin kuin pinnalla näkyvän heijastuksen vaikutus kuvan kokonaisuuteen. "Türkenstrasse 19" teoksessa rajausta on väljempi, ja vertikaalinen liike selkeä. Juuri tämän työn voin sanoa innostaneen minut kuvaamaan lopputyöni sarjan sellaisenaan kun sen nyt näette.

KUVASARJA

LOPUKSI

Opinnäytetyöni suurin haaste oli löytää aihe, jonka parissa viihtyisin normaalia työskentelyprosessiani pidemmän ajan. Viimeiset pari vuotta olen tehnyt töitä enimmäkseen aikakauslehtien parissa, kuvauksien keskittyessä henkilökuvaan ja lyhyisiin kuvareportaaseihin. Töihin ei ole liittynyt pitkää suunnitteluprosessia tai aiheen uudelleenkuvausta mikäli lopputulos ei miellytä. Oman opinnäytetyöni kohdalla kuvankäsittelyyn ja kuvavalintoihin liittyvät valinnat olivat poikkeuksellisesti täysin omissa käsissäni ilman lehden AD:n tai graafikon tekemiä päätöksiä ja olin vapaa tekemään kuvan tyyliä muokkaavat käsittelyt miettimättä kuvia julkaisevan lehden formaattia tai kohdeyleisöä. Ensimmäisillä koin valinnanvapauden haastavana ja tuskailin aiheen ideoinnin ja rajauksen kanssa, harhaillen aiheesta toiseen innostumatta lopulta mistään riittävän paljon. Lähdin alun perin liikkeelle ajatuksesta jatkaa 2012 kuvaamaani Itä-Pasila projektia, harhauduinkin välissä suunnitelmiin dokumentaarista työstä ja lopulta Tuomas Uusheimon arkkitehtuurikuvauskurssin jälkeisenä kesänä palasin takaisin ajatukseen kaupunkikuvaan keskittyvästä työstä.

Näin jälkikäteen on helppo todeta, että aiheen valinnan ja kuvausten aloittamisen olisi pitänyt alkaa vauhdikkaammin. Aiheiden välillä poukkoilu aiheutti paljon turhaa päänsärkyä johtamatta pitkään aikaan mihinkään tulokseen. Kiitos opinnäytetyöseminaarien jouduin kuitenkin esittelemään töitäni sen verran aikaisessa vaiheessa, että ehdin aiheeni lopulta valittua melko rauhalliseen tahtiin kuvata tarvittavat kuvat. Tiedostan nyt, että vastaavan laajan projektin tekemisessä kannattaa käydä enemmän keskustelua omasta aiheesta opiskelukavereiden/kollegoiden kanssa jo heti alkuvaiheessa, sen sijaan, että pyörittelee ideoita ainoastaan omassa päässänsä. Tämän olen tiedostanut ongelmakseni aikaisemminkin.

Projektini myötä koen ottaneeni suurehkon askeleen pelkästään ympäristöni uteliaasta dokumentoinnista kohti henkilökohtaisemman kuvamaailman luomista. Kuvausmetodini ei tietenkään ole millään tavalla uudenlainen, mutta sen käyttö tässä tarkoituksessa osoittautui itselleni mielenkiintoiseksi ja ajatuksia herättäväksi. Omista rutinoituneista työmetodeista poikkeaminen toi uutta mielenkiintoa valokuvausta kohtaan ja oli hyvä muistutus kameran monista eri käyttötavoista.

LÄHTEET

KIRJALLISET LÄHTEET:

Heikkilä, T. 2007. Visuaalinen maisemaseuranta. Helsinki: Musta taide.

Saraste, L. 2010. Valokuva, muisto – viesti – taide. Helsinki: Musta taide.

SÄHKÖISET LÄHTEET:

Freeman, B. 2013. Welcome to the world of architectural photography without architecture. Places Journal [viitattu 5.3.2015]. Saatavissa: <https://placesjournal.org/article/digital-deception/>

Labtop Rendering. 2012. Blogi-kirjoitus. [viitattu 18.4.2015].

Saatavilla: <http://www.t-s.la/press>

Lipasti, R. 2007. Oho, tuollainen tuli! Turun Sanomat [verkkolehti]. [viitattu 9.3.2015]. Saatavilla:

<http://www.ts.fi/teemat/extra/1074178134/Oho+tuollainen+tuli>

Melcher, H. 2014. From fireworks to kayaks, step inside the well-produced world of renderings. The Architects Newspaper [viitattu 10.3.2015]. Saatavilla: <http://blog.archpaper.com/2014/07/from-fireworks-to-kayaks-step-inside-the-well-produced-world-of-renderings/>

Moisio, T. 2015. Havainnekuvat vastaan todellisuus – ”Kuvan Lamborghini ei välttämättä sisälly talopakettiin”. Helsingin Sanomat [verkkolehti]. [viitattu 15.1.2015]. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kaupunki/a1420865020023>

Rawn, E. 2015. Unreal Visualizations: 3 Pros and Cons of Rendering with a Video Game Engine.

ArchDaily. [viitattu 13.3.2015]. Saatavilla: <http://www.archdaily.com/607849/unreal-visualizations-3-pros-and-3-cons-of-rendering-with-a-video-game-engine/>

Savolainen, L. 2013. Arkkitehtien havainnekuvat myyvät karamellisia utopioita. Yle uutiset

[verkkojulkaisu]. [viitattu 15.1.2015]. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/arkkitehtien_havainnekuvat_myyvat_karamellisia_utopioita/6728331

KUVALÄHTEET:

Kuva 1. Reay, Donald: Ocean Park Towers and Terrace Apartments [viitattu 8.4.2015]. Saatavissa:

<http://gizmodo.com/the-secret-lives-of-the-tiny-people-in-architectural-re-1660746735>

Kuva 2. Fatkoehl Architekten: ALLAS [viitattu 5.2.2015].

Saatavissa: http://www.fatkoehl.com/index.php?article_id=47&clang=0

Kuva 3. YIT: Lahden matkakeskus [viitattu 3.2.2015]. Saatavissa:

<http://lahtiuudistuu.fi/matkakeskus/suunnitelmat/>

>>

Kuva 4. Büro Ole Scheeren: Axel Springer Cloud [viitattu 5.3.2015]. Saatavissa:
<http://www.buro-os.com/axel-springer-cloud/>

Kuva 5. YIT: Konepaja Rafael [viitattu 6.2.2015]. Saatavissa:
http://www.yitkoti.fi/yit_koti/hakutulos?fromsqm=90&plotownership=own&buildingtype=apartmenthouse

Kuva 6. Verstas Architects: Helsinki Central Library [viitattu 15.4.2015]. Saatavissa:
<http://verstasarkkitehdit.fi/projects/helsinki-central-library>

Kuva 7. Alexander, Franklin: 1960's airport rendering [viitattu 8.4.2015].
Saatavissa: https://www.1stdibs.com/furniture/wall-decorations/drawings/architectural-rendering-1960s-airport-terminal/id-f_988320/

Kuva 8. Emdén, Teodor Javanaud: Skalgubbar ruutukaappaus [viitattu 14.4.2015].
Saatavissa: <http://skalgubbar.se/tagged/looking>

Kuva 9. Architizer [viitattu 15.4.2015]. Saatavissa:
<http://architizer.com/blog/rendering-redux-welcome-to-the-desert-of-the-unreal/>

Kuva 10. LPR-arkkitehdit: uusi Musiikkitalo [viitattu 11.11.2014].
Saatavissa: <http://www.uusisuomi.fi/kulttuuri/11293-helsingin-uusi-musiikkitalo-ennennakemattomina-kuvina>

Kuva 11. Verstas Architects: Alvar Aallon katu apartments [viitattu 10.11.2014]. Saatavissa:
<http://verstasarkkitehdit.fi/projects/alvar-aallon-katu>

Kuva 12. Davidsson Tarkela Oy: KPMG-toimitalo [viitattu 10.11.2014]. Saatavissa:
<http://www.etera.fi/SiteCollectionImages/Tiedotteet/2011/katukuva.jpg>

Kuva 13. KSV/Malmiprojekti: Alppikylä [viitattu 11.10.2014]. Saatavissa:
http://www.hel.fi/hel2/ksv/Rakentamistapaohjeet/pdf/Alppikyla_2007.pdf

Kuva 14. Wolf, Michael: Architecture of Density [viitattu 10.4.2015]. Saatavissa:
<http://photomichaelwolf.com/#multiples/>

Kuva 15. Kolehmainen, Ola: Türkenstrasse 19 [viitattu 15.4.2015]. Saatavissa: <http://helsinkischool.fi/artists/ola-kolehmainen/portfolio/portfolio-12/>

